

M.D. Ahitatsiya i propahanda komunistiv Ukrayiny v umovakh nimets'ko-fashyst-s'koyi okupatsiyi [Agitation and propaganda of the communists of Ukraine under the conditions of the German fascist occupation]. K.: KDU, 1962. 175 s.

Mykola Slobodyanyuk

HISTORICAL PSYCHOLOGY IN SCIENTIFIC WORKS ON THE HISTORY OF THE RESISTANCE IN UKRAINE

The article carries out a historiographic analysis of the works on the history of the anti-Nazi Resistance movement in Ukraine (1939–1944), which cover aspects related to historical psychology. It is established that the attention of ukrainian scientists is increasingly directed to psychohistorical studies. It is established that the problem of patriotism became one of the important directions of psychohistorical searches of ukrainian researchers. Considerable attention was paid to the coverage of spirituality and religiosity as important factors in motivating the participants in the Resistance movement. The study of the motives of resistance to the invaders led to the classification and localization in a separate group of not only ideological and economic motivations, but also day to day psychological. The specifics of research on historical psychology led historians to the need to identify the characteristic features of partisans and underground, the creation of collective psychological portraits, their typologization. Insufficient development of the psychohistory of the Resistance makes it perspective and interesting for future researchers and leads to the conclusion that it is necessary to create a serious scientific work on the psychology of the Resistance movement in Ukraine.

Key words: Resistance movement, historiography, historical psychology, motivation, patriotism.

УДК 930.253(477)»1941/1944»

Володимир Зілінський

ДОКУМЕНТИ НАЦИСТСЬКИХ СИЛОВИХ СТРУКТУР ДИСТРИКТУ «ГАЛИЧИНА» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ (НА МАТЕРІАЛАХ З УКРАЇНСЬКИХ АРХІВОСХОВИЩ)

У статті аналізуються документи силових структур окупаційної нацистської влади дистрикту «Галичина» у роки Другої світової війни. Автор вивчає архівні матеріали, що зберігаються в Україні. Досліджується їх інформаційний потенціал та внутрішній зміст. Збережені матеріали СС та поліції дистрикту дозволяють вивчати процес здійснення знищення єврейської громади Галичини. Завдяки вивченню їх внутрішнього змісту можна простежити як антисемітська політика впроваджувалася в дію. Інформація з цих документів дає можливість реконструювати те, як відбувалися депортації у табори смерті чи масові розстріли на місці. Також дані матеріали є важливим джерелом для вивчення використання єврейської робочої сили. Документи СС та поліції дозволяють з'ясувати як відбувався процес пограбування єврейського майна на території дистрикту «Галичина». Дослідження цих матеріалів українськими вченими, зазвичай, ускладнювалося, в тому числі, й через те, що більшість з цих документів є німецькою мовою. Тож дана публікація покликана частково полегшити можливість подальшого вивчення долі євреїв Галичини.

Ключові слова: Друга світова війна, Голокост, дистрикт «Галичина», СС та поліція.

У період нацистської окупації знищено понад півмільйона євреїв дистрикту «Галичина». Частина з них була вивезена у табір смерті Белжець. Інших розстрілювали на місці. Багато євреїв внаслідок нелюдських умов померли у таборах примусової праці, розміщених на території всього дистрикту.

У Галичині виконавцями злочину були як представники цивільної нацистської адміністрації, так і силових структур. До останніх відносимо СС і поліцію (Schutzstaffel und Polizei). Учасниками були такі підрозділи як Зіпо-СД (Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst, поліція безпеки і служба безпеки) Орпо (Ordnungspolizei, поліція порядку), Шупо (Schutzpolizei, поліція охорони) і жандармерія (Gendarmerie). Усі ці структури в більшій, чи меншій мірі брали активну участь в організації депортації євреїв до табору смерті Белжець (упродовж березня-грудня 1942 р.) і масових розстрілах (проводилися з невеликими перервами з осені 1941 р. – до осені 1943 р.). Вони також займалися питаннями вилучення майна у євреїв. Зважаючи на це, документи силових структур є дуже потрібними для вивчення історії Голокосту. На жаль, через те, що більшість з них була із грифом «таємно», весною 1944 р., коли фронт наближався, ці матеріали знищували у

першу чергу. Вивчення документації, яка зберігається в українських архівосховищах, необхідне для студій над проблематикою переслідування євреїв у роки Другої світової війни.

Діяльність силових структур дистрикту в контексті вивчення історії Голокосту досліджували історики Яків Хонігсман [47–52], Жанна Ковба [46], Еліяну Йонес [45], Дітер Поль [54] і Томас Зандкюлер [55]. У їх працях висвітлюються головні етапи проведення «остаточного вирішення єврейського питання» в Галичині, в тому числі аналізується участь силових структур. Найкраще це зроблено у дослідженнях Д. Поля і Т. Зандкюлера.

Головною метою нашої публікації є висвітлення інформаційного потенціалу документів із українських архівосховищ. Матеріали цієї категорії особливо важливі. Вони дозволяють досліджувати питання ідентифікації євреїв, їх чисельності, використання у якості робочої сили тощо. Львів був столицею дистрикту, тож найважливіша документація відкладалася саме тут. Основний масив матеріалів зараз зберігається в Державному архіві Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.).

Формально СС у дистрикті мало бути підпорядковане губернатору. Однак, здебільшого, діяло на власний розсуд. Виконувалися ті розпорядження, які йшли від безпосереднього керівництва в генерал-губернаторстві [54, s. 84]. Бригаденфюрер Фрідріх Кацман офіційно обійняв посаду начальника СС і поліції 13 жовтня 1941 р. [9, арк. 6–7]. Відомо, що саме у цей день він вперше повідомив губернатора дистрикту Карла Ляша про розстріли євреїв [10, арк. 1]. Згодом, у своєму рапорті Ф. Кацман напише, що до 27 червня 1943 р. у дистрикті знищено 434329 євреїв. Ті ж, хто ще жив, працювали у таборах примусових робіт. В'язні будували стратегічну дорогу DG IV (Durchgangstrasse IV). Таких таборів, де євреї працювали, у дистрикті на той час було 58 [56, s. 132–133]. Звіт Ф. Кацмана вважається одним із найцінніших джерел [24]. У ньому детально описано заходи, здійснені з метою ліквідації єврейської громади Галичини. Ще з осені 1941 р. Ф. Кацман почав перебирати відповідальність за «єврейське питання» на себе. Передусім, як пише Т. Зандкюлер, його головним важелем впливу був контроль за робочою силою [55, s. 416]. У своєму звіті, пізніше, Ф. Кацман зазначить, що вже 15 жовтня 1941 р. у дистрикті з'явилося 7 таборів примусових робіт, де працювало 4 тис. євреїв [53, s. 19]. Звичайно, що умови праці були жахливими, а смертність – високою. Ф. Кацман розпочав активно впроваджувати у дію ще один спосіб знищення – через роботу (Vernichtung durch Arbeit). Будівництво стратегічного для фронту шляху було потрібним, але Ф. Кацман не жалів своїх працівників. Режим у цих таборах був надзвичайно суворий.

Перші розстріли на території дистрикту провели представники станіславського Зіпо на чолі із гауптштурмфюрером Гансом Крюгером на початку жовтня 1941 р. Вбивства відбулися у Надвірній 6 жовтня, а потім, 12 жовтня, у Станиславі. Д. Поль, роздумуючи над тим, чи Ф. Кацман був причетним до злочину, пише, що останній на той час ще не мав досвіду проведення таких акцій. Цілком протилежне можна сказати про керівника Зіпо у генерал-губернаторстві – Шонгарта, в дистрикті – Танцмана і начальника представництва Зіпо у Станиславі – Крюгера. У рамках діяльності «айнзатцгрупи особливого призначення» (Einsatzgruppe zur besonderen Verwendung) вони раніше вже здійснювали масові розстріли [54, s. 139, 143–144]. Саме Зіпо восени 1941 р була головною силою, яка проводила екзекуції. Проте, відомо, що їм не вистарчало співробітників. Тут у Ф. Кацмана була перевага. Він, як начальник СС і поліції, володів набагато більшим кадровим ресурсом аніж Зіпо. У її керівника Танцмана не було таких можливостей. Коли СС у травні 1942 р. повністю перебрало на себе повноваження у справах євреїв і, зокрема, організації акцій, появилася нова можливість – залучення до цієї брудної роботи Орпо. Таким чином, вирішено кадрову проблему. З середини 1942 р. поліцейські батальйони почали відігравати ключову роль під час антиєврейських акцій.

У березні 1942 р. розпочалися перші депортації до табору смерті Белжець. Організацією займалась цивільна адміністрація дистрикту. Рішення про те, кого будуть депортувати, прийняли на спеціальній нараді 9 січня 1942 р. Документ, який свідчить про плани вбивства, є в Держархіві Львівської обл. Він виданий внутрішнім управлінням дистрикту (Abteilung innere Verwaltung), де записані висновки наради (10 січня 1942 р.) на якій були присутні есесівець Маурер, урядовець адміністрації дистрикту, відповідальний у справах поліції (Innere Verwaltung Polizeiangelegenheiten), начальник поліції (Polizeidirektor) Ульріх, майор Вайзе, командир поліції порядку (Kommandant der Ordnungspolizei), керівник житлового відділу (Wohnungsamt) Умбек, головний будівельник міста (Stadtbaudirektor) Гальбауер, полковник Бізанц з відділу внутрішнього управління дистрикту, уповноважений у справах опіки за населенням (Abteilung Innere Verwaltung, Bewölkerungswesen und Fürsorge). Наслідком обговорення стало рішення про те, що юденрат має подати списки тих євреїв, які працюють непродуктивно. Згідно з документом, цих осіб мали виселити [26, арк. 61–63]. Себто загинути мали лише безробітні. Т. Зандкюлер відзначає, що упродовж 1942 р. тривали дискусії щодо категорій єврейського населення, які слід «депортувати» [55, s. 411].

Як наголошує Д. Поль, євреї до травня 1942 р. були у компетенції цивільної адміністрації. Пізніше крайсгауптмани на місцях активно допомагали СС. Так тривало до осені 1942 р., коли акції перетворилися на криваві бійні [54, s. 403]. Т. Зандкюлер також пише, що крайсгауптмани дистрикту «Галичина» навіть мали більше повноважень, ніж їх колеги у генерал-губернаторстві. Дослідник зазначає, що суперечки між різними окупаційними інстанціями настільки загострювалися, що вбивства на місцях викликали невдоволення у цивільної адміністрації [55, s. 414]. Д. Поль натомість пише, що навряд чи дискусії якимось суттєво впливали на результат [54, s. 403]. Головні суперечки, зазвичай, стосувалися кваліфікованих єврейських працівників. Цивільна адміністрація з міркувань стабільної роботи економіки намагалася їх не депортувати, натомість СС сприймало цю проблему по-своєму. В своєму звіті Ф. Кацман, згадуючи про осінь 1941 р., писав, що цивільна адміністрація не була здатна на рішучі дії [53, s. 19–20]. Іншою проблемою протистояння було майно євреїв. Крайсгауптмани вважали що це їх юрисдикція. Ф. Кацман був іншої думки [55, s. 417]. Зрештою, від початку травня 1942 р. він свого домогся.

Робота органів СС і поліції у дистрикті проходила у співпраці з начальником губернського управління. Йшлося про те, аби всі дії заздалегідь обговорювалися. Накази начальника СС і поліції генерал-губернаторства (від 26 червня 1942 р. і 22 серпня 1942 р.) регулювали питання співробітництва. Для цього, зокрема, передбачалося створення відділу поліцейського управління у цивільній структурі (Polizeiabteilung) [8, арк. 1]. У адміністрації дистрикту його очолював Гайнц Маурер [11, арк. 10]. Безперечно, не є секретом те, що була досить суттєва конкуренція між Франком і Крюгером у різних питаннях, а, особливо, в єврейському. Це позначалося на аналогічних стосунках між цивільною адміністрацією і СС у дистрикті. Відомо, що Ф. Кацман від часу свого призначення намагався перебрати на себе якомога побільше повноважень у справах євреїв. Ще 19 травня 1942 р. він звертався до всіх крайсгауптманів із заявою, що йому потрібна інформація про непрацюючих євреїв [39, арк. 31]. Потім, 29 червня 1942 р., він просив цивільну адміністрацію дистрикту надати йому дані про єврейські житлові квартали. Ф. Кацман наголошував, що саме він займається цим питанням і йому слід повідомляти усе про переселення євреїв у межах міст, сіл чи навіть гетто [7, арк. 24]. У той самий день губернатор дистрикту Отто Вехтер видав розпорядження для усіх керівників відділів, штадтгауптманів, крайсгауптманів щодо координації співпраці цивільної адміністрації та органів СС і поліції в дистрикті. Згідно з інструкцією, у різних питаннях слід було звертатися до рейхскомісара та бригаденфюрера СС Ф. Кацмана. Це мало відбуватися на підставі розпорядження фюрера від 7 травня 1942 р. [13, арк. 5]. Отже, саме з цього дня СС перебрало на себе будь-яку ініціативу в єврейському питанні.

Одне з найважливіших питань, яке цікавило Ф. Кацмана, стосувалося майна євреїв. У Держархіві Львівської обл. знаходяться документи, які добре висвітлюють цю тему. Нам відомо, що 2 червня 1942 р. Ф. Кацман наполягав на тому, щоб одяг і речі убитих євреїв переходили до спеціальної організації, яка знаходилася під його контролем – «Volksdeutsche Mittelstelle» (VoMi, ФоМі). Вона повинна була все розподіляти між фольксдойчами [16, арк. 56]. Згодом, 13 липня 1942 р., Ф. Кацман вимагав не тільки одяг і речі, але й меблі [19, арк. 55]. Перед акціями поліція навіть попереджала представників ФоМі, коли все буде відбуватися, аби ті могли підготуватися до роботи [15, арк. 32].

15 липня 1942 р. Ф. Кацман надіслав листа усім крайсгауптманам та штадтгауптманам, а також до керівника Орпо Зостена, керівника Зіпо-СД Танцмана і начальника рейхспрокуратури Бауера. У цьому секретному документі він просив подати детальну інформацію про кількість євреїв і на картах різними кольорами позначити ті населені пункти, де євреїв більше або менше тисячі. Через поспішність вимагалось надати такі карти у однотижневий термін [6, арк. 5–6]. Відомий аналогічний документ, у якому командир Зіпо 9 січня 1943 р. просив надати йому дані щодо кількості євреїв, яких позначали літерами «W» («Вермахт») і «R» («важка промисловість»). Управління поліції повідомляло, що станом на 11 січня кількість євреїв у наступних населених пунктах становила: Жовква – 5000, Городок – 3400, Яворів – 4164, Рудки – 3000, Новий Яричів – 2000 [6, арк. 10–11]. Щоб знати чисельність євреїв, а також, щоб мати поіменні списки, СС займалося пошуками книг народжень, смертей та одружень. У Центральному державному історичному архіві у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України) знаходиться справа, у якій є списки метричних книг єврейських громад на території дистрикту. Серед матеріалів зберігається листування управління опіки за населенням (Bevölkerungswesen und Fürsorge) з Кракова до місцевої СС. Мова, наприклад, йшла про ті книги, яких не вистарчало станом на вересень 1942 р. Не було відомостей про них з таких населених пунктів, як: Долина, Калуш, Тисмениця, Тлумач і Богородчани. Збором книг займались крайсгауптмани. Далі вони їх передавали СС. Тому збереглися листи перших до других [43].

Під час вбивств євреїв у 1942 р. Ф. Кацман, на думку історика Д. Поля, отримував розпорядження начальника СС і поліції генерал-губернаторства Фрідріха-Вільгельма Крюгера

щоденно [54, s. 269]. Такого висновку дослідник дійшов на підставі аналізу книг доставки пошти. Матеріали знаходяться у Держархіві Львівської обл. [23–24]. У лютому 1943 р., коли розпочалися нові розстріли, їх проводило Зіпо у Дрогобичі, Чорткові і Коломиї. Саме тоді Ф. Кацман видав розпорядження про повне обмеження пересування єврейського населення, за невеликим винятком. Про це знаємо із розпорядження референта у справах поліції (polizeireferent) в крайсгауптманшафті Дрогобича від 11 лютого 1943 р. [41, арк. 13].

СС контролювало та займалося організацією створення закритих гетто. Їх поява передбачалася згідно з наказом Крюгера від 10 листопада 1942 р. Ф. Кацман у своїх розпорядженнях наголошував, що зміна місця перебування євреями каратиметься смертю. Таке саме покарання чекатиме на тих, хто їм допомагатиме і буде переховувати. Також, винним у злочині вважали того, хто знав про місце переховування євреїв і не повідомляв про це відповідні органи влади [7, арк. 31]. Однак, під час акцій місцеве населення досить часто допомагало євреям переховуватися від переслідувачів. На підтвердження цього можна навести такий факт: у Держархіві Львівської обл. зберігається лист від СС (Маурер) до крайсгауптманів від 11 червня 1943 р. про те, що ще раз слід попередити населення щодо заборони допомоги євреям. Подібне правопорушення каралось смертю [42, арк. 76]. Маємо декілька документів, щодо долі таких осіб (справами займалась прокуратура). Людей страчували, а майно вилучали. Збереглося листування німецької прокуратури, поліції безпеки та інших структур щодо конфіскації меблів у осіб, які переховували євреїв [27]. Напередодні відступу на захід Зіпо-СД надіслало листа від 12 липня 1944 р. до керівника німецької прокуратури у Львові із повідомленням, що усі справи на невстановлених осіб, які переховували євреїв слід скерувати їм [33, арк. 25]. Швидше за все, це пов'язано із бажанням знищити документи.

Про плани Ф. Кацмана знаємо те, що він на початку серпня 1942 р. говорив, що через півроку не буде вільних євреїв, адже вони будуть або виселені, або переведені у табори [17, арк. 70]. На початку 1943 р. остаточне знищення ще не відбулося, як це анонсував Генріх Гімmlер у своєму наказі від 19 липня 1942 р. У порядку денному для крайсгауптманів від 8 січня 1943 р. знаходимо відомості про погодження дій з Ф. Кацманом, який очікував на співпрацю у майбутніх акціях. Досить часто він отримував підтримку [40, арк. 10]. Можемо говорити про свідому співучасть цивільної адміністрації у вбивстві десятків тисяч євреїв. Крайсгауптмани допомагали по-різному. Наприклад, вони забезпечували розстрільні команди транспортом, а, навіть, і алкоголем.

25 січня 1943 р. Ф.-В. Крюгер видав розпорядження вбити усіх євреїв, за винятком тих, які працювали на важливих для війни підприємствах [54, s. 246]. У цей час нацистська влада старалася якнайшвидше провести германізацію дистрикту. Як не парадоксально, але після поразки вермахту під Сталінградом процес пришвидшився. Фольксдойчів зі сходу почали переселяти до Галичини. Наявність досить значної кількості євреїв була, на той час, скалкою в оці для місцевої влади. Процес знищення знову відновився. Після серпневої акції СС контролювало справу передачі власності євреїв фольксдойчам. У першу чергу, йшлося про меблі. Були складені відповідні списки і, згідно з ними, рейхскомісар після підтвердження німецької народності (Der beauftragte des Reichskommissars für die Festigung Deutschen Volkstums) займався розподілом. Такий титул мав Ф. Кацман. У Держархіві Львівської обл. збережені квитанції на отримання цих меблів із Городка (осінь 1942 р.) [2–3].

У Дрогобичі гестапо (підрозділ Зіпо) жалілося, що отримало єврейську робочу силу тільки у серпні 1942 р [36, арк. 40]. Проте, після цієї великої акції більша частина таборів примусових робіт фактично була підпорядкована СС. У той час навіть створювалися нові. Маємо архівні дані щодо планування 4 вересня 1942 р. створення таборів у Добромилі, Брожневі 1 і 2 та Сколе, де мала використовуватися єврейська робоча сила [30, арк. 51].

В українських архівосховищах документів про табори примусових робіт, які контролювали органи СС, на жаль, є мало. Головна проблема для дослідників полягає у їх фрагментарності. Більшу частину матеріалів знищено напередодні приходу Червоної армії. У Держархіві Львівської обл. є матеріали щодо розбудови Янівського табору примусових робіт від 1 листопада 1942 р., найбільшого у дистрикті. Він знаходився на окраїні Львова [28, арк. 25]. Є дані щодо дезертирів серед його охоронців – колишніх червоноармійців, так званих «травників». Це лист СС до Орпо від 15 травня 1943 р. [25, арк. 3]. Також маємо деякі дані про ув'язнених у таборі українців і поляків [12, арк. 2–5].

Літом 1943 р. офіційно євреї у дистрикті були лише у таборах примусових робіт. Починаючи з липня, відбувалися ліквідації деяких таборів. Тому в їх системі відбувалася реорганізація. 30 липня 1943 р. табори примусових робіт у крайсі Дрогобич стали частиною спеціальної групи «Zwangsarbeitslager-Gruppe Drohobycz», якою керував унтерштурмфюрер СС Фрідріх Гільдебранд. Про це місцеві підприємства повідомили керівництво над озброєнням (Rüstungskommando) [31, арк. 87]. Особливим для нацистської влади був нафтовий бориславський басейн. Там єврейські

робітники використовувалися до 1944 р. У Держархіві Львівської обл. зберігаються списки євреїв, які працювали на підприємстві «Karpaten Ol» [35].

З числа документів, що зберігаються в українських архівах, особливо інформативними є ті, які пов'язані з питанням використання єврейської робочої сили. У Держархіві Львівської обл. зберігається листування начальника СС і поліції з керівництвом Янівського табору щодо фінансових справ. Йшлося про те, що дві фірми – «VNB» (Vereinigte Holzbearbeitungsbetriebe) і «Firma Kreysa» – використовували ув'язнених євреїв як робочу силу і заборгували адміністрації табору великі суми [22, арк. 14, 28, 30–31, 33–37, 54–62]. Станом на 15 січня 1944 р. підприємство VNB, наприклад, сплатило частину – 20 тис. злотих. Залишалось – 35595,27 [22, арк. 28]. У листі цієї фірми від 6 грудня 1943 р. наголошується на тому, що за зайнятих євреїв вони сплачували вчасно, але внаслідок виселення єврейського населення, фірма отримала значні збитки, адже прийшлося терміново наймати нових, арійських робітників, робота яких здебільшого була непродуктивною, через їх некомпетентність. Зважаючи на це, фірма «VNB» просила зменшити суму оплати вдвічі [22, арк. 37]. Комендант табору гауптштурмфюрер Варцок відповів, що зменшення суми неможливе, а єврейська робоча сила є настільки дешевою, що для фірми «VNB» не мало б бути проблем із виплатою грошей [22, арк. 36].

Адміністрація Янівського табору заробляла значні кошти. Ув'язнені євреї працювали на різних підприємствах як раби. Маємо лист від управління Янівського табору до відділу садівництва (Abteilung Gartenbau) в управлінні дистрикту, в якому подано рахунок на 2378,25 злотих. За які послуги не вказано, але очевидно, що за використану робочу силу ув'язнених євреїв [26, арк. 1]. Служба садівництва (Gartenbauamt) звернулася до підрозділу будівництва (Dezernat Bauwesen – Bauverwaltung) і відмітила, що у квітні жодних євреїв на роботі не використовувала. Підрозділ будівництва (Dezernat Bauwesen – Bauverwaltung) 14 вересня 1942 р. попросив адміністрацію табору 30 єврейських робітників для праці в парку Персенківка і Залізна вода, а також 15 осіб для робіт у львівській опері [26, арк. 9].

Попри те, що для Ф. Кацмана, у першу чергу, була важлива ліквідація євреїв – так зване «знищення через працю» (Vernichtung durch Arbeit), слід було виконувати і плани виробництва. Особливо це стосувалося побудови стратегічної дороги «DG IV». Єврейська робоча сила на цьому проєкті застосовувалася ще з жовтня 1941 р. [44, с. 270]. Наприклад, упродовж червня-липня 1943 р. відбувалося листування з адміністрацією таборів примусових робіт Кам'янка 1 і 2 щодо забезпечення ув'язнених медикаментами та бинтами. Ще 24 травня СС звернулося з цього питання до фармацевта Фанзелова, який був керівником аптечного відділу в дистрикті. Зазначалося, що ліки потрібні для 35 тис. в'язнів, щоб підтримувати їх силу для важливої роботи [14, арк. 1–5].

Звичайно, що особливо важливими є ті документи, які, більшою чи меншою мірою, дають можливість вивчати процес проведення акцій. Володіємо інформацією, що жандармерія у Станиславі звітувала (звіт про діяльність з 26 листопада – до 25 грудня 1942 р.) про те, що в грудні 1942 р. усі євреї були евакуйовані, за винятком деяких лікарів і аптекарів. Гетто в Тлумачі і Надвірній були ліквідовані [1, арк. 1–2]. Упродовж 20–22 травня 1943 р. була проведена акція у Самборі. У Держархіві Львівської обл. є звіт місцевої комендатури від 21 червня 1943 р. щодо використання зброї [20, арк. 102]. Маємо також документи, які висвітлюють потреби комісаріатів Бережан, Золочева і Самбора в амуніції після акцій [20]. Управління поліції міської ради Львова (Stadthauptmannschaft) 24 листопада 1942 р. скерувало листа до дирекції поліції (Polizeidirektion), у якому були спеціальні вказівки для Шупо щодо проведення єврейських акцій [29, арк. 31]. Про акцію у Раві-Руській на 7 грудня 1942 р., коли євреїв розстрілювали на цвинтарі, маємо свідчення німецьких солдатів, які бродили на території колишнього гетто. Їх схопила фельджандармерія. Отож, володіємо документами, у яких дезертири 18 та 25 грудня 1942 р. дали пояснення того, що вони там робили і бачили [5, арк. 150, 174–175]. Є у архіві і звіт Шупо Стрия про те, що в місті переховуються євреї [37, арк. 23]. Справами тих, хто переховував євреїв, займалося Кріпо. Про це читаємо у спеціальній примітці керівника Зіпо-СД від 10 червня 1944 р. [34, арк. 5]. Зберігаються в архіві й документи про активну участь Орпо у знищенні євреїв Галичини. Підтвердженням є список розпоряджень за останні тижні серпня 1943 р. (Sachverzeichniss der Tagesbefehl) [38, арк. 7–11].

Після ліквідації усіх гетто, 22 червня 1943 р. дистрикт офіційно був проголошений «Judenfrei». Багато євреїв втекло у ліси, особливо на півдні дистрикту. Тоді розпочалося полювання на них («Judenjagd»). Маємо звіт від 11 серпня 1943 р. начальника СС і поліції до вищого керівництва, де подано інформацію про розстріли євреїв, які переховувалися у лісах [32, арк. 11–13]. Аналогічним є повідомлення від 5 жовтня 1943 р. жандармерії Стрия до крайсгауптмана міста про виявлену схованку євреїв у лісі [37, арк. 58]. У одному із документів СС є згадка, що була навіть спеціальна група, що їх шукала. Група старалася виявити бункери інформація від 6 червня 1944 р. [18, арк. 153].

Отже, що архівні матеріали, які розкривають діяльність силових структур дистрикту «Галичина» і знаходяться в українських архівах не є чисельними. Вони були або знищені, або вивезені. Також великою незручністю для дослідників є їх фрагментація, відсутність комплексності. Проте, ті матеріали, які збереглися, можна вважати цінним джерелом до вивчення процесу здійснення масових розстрілів на місцях, депортацій до табору смерті в Белжці і експропріації єврейського майна. Згідно з архівними матеріалами, можемо прослідкувати конкуренцію між СС і адміністрацією дистрикту в контексті єврейського питання. Їх позиції різнилися. Цивільна влада вважала, що кваліфікованих єврейських робітників слід залишити, оскільки їх відсутність негативно позначиться на місцевій економіці. СС, натомість, опиралося лише на антисемітську ідеологію і не зважало на непрактичність заходів. Використовуючи документи силових структур дистрикту в дослідженнях, слід доповнювати інформацію та порівнювати дані із документами цивільної адміністрації, а також з радянськими матеріалами (наприклад, «Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР»).

Список використаних джерел

1. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 36. Оп. 1. Спр. 15. 2. Державний архів Львівської області. Ф. Р-11. Оп. 1, спр. 47. 3. Там само, спр. 48. 4. Там само, спр. 190. 5. Там само. Ф. Р-28. Оп. 1. Спр. 4. 6. Там само. Ф. Р-24. Оп. 1. Спр. 261. 7. Там само. Спр. 392. 8. Там само. Ф. Р-35. Оп. 1. Спр. 25. 9. Там само. Оп. 2. Спр. 50. 10. Там само. Спр. 52. 11. Там само. Оп. 9, спр. 27. 12. Там само. Спр. 34. 13. Там само. Спр. 109. 14. Там само. Спр. 978. 15. Там само. Оп. 12. Спр. 17. 16. Там само. Спр. 32. 17. Там само. Спр. 42. 18. Там само. Спр. 97. 19. Там само. Оп. 13. Спр. 30. 20. Там само. Ф. Р-36. Оп. 1. Спр. 6. 21. Там само. Спр. 15. 22. Там само. Оп. 2. Спр. 6. 23. Там само. Спр. 13. 24. Там само. Спр. 14. 25. Там само. Оп. 3. Спр. 4. 26. Там само. Ф. Р-37. Оп. 4. Спр. 140. 27. Там само. Оп. 5. Спр. 16 а. 28. Там само. Спр. 35. 29. Там само. Ф. Р-58. Оп. 1. Спр. 23. 30. Там само. Ф. Р-62. Оп. 1. Спр. 17. 31. Там само. Спр. 26. 32. Там само. Ф. Р-66. Оп. 1. Спр. 1. 33. Там само. Ф. Р-77. Оп.1. Спр. 366. 34. Там само. Спр. 1258. 35. Там само. Ф. Р-85 (об'єднаний фонд). 36. Там само. Ф. Р-1951. Оп. 1. Спр. 519. 37. Там само. Ф. Р-1952. Оп. 1. Спр. 176. 38. Там само. Ф. Р-2042. Оп. 1. Спр. 19. 39. Там само. Спр. 31. 40. Там само. Спр. 48. 41. Там само. Спр. 154. 42. Там само. Спр. 155. 43. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 755. Оп. 1. Спр. 129. 44. Ангрик А. Знищення та праця: євреї і Транзитний шлях IV в центральній Україні // Шоа в Україні: історія, свідчення, увічнення. За ред. Рея Брандона та Венді Лауер. Пер. з англ. Н. Комарової. Київ: Дух і Літера, 2015. С. 264–311. 45. Йонес Е. Евреи Львова в годы Второй Мировой Войны и катастрофы европейского еврейства 1939–1944. Москва, 1999. 488 с. 46. Ковба Ж. Людяність у безодні пекла. Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки остаточного розв'язання єврейського питання. Київ, 1998. 268 с. 47. Хонигсман. Я. Катастрофа Львовского еврейства. Львов: Львовское общество еврейской культуры им. Шолом-Алейхема, 1993. 56 с. 48. Хонигсман Я. Катастрофа еврейства Западной Украины: евреи Восточной Галиции, Западной Волыни, Буковины и Закарпатья в 1933–1945 гг. Львов: 1998. 350 с. 49. Хонигсман Я. Юденраты в западной Украине. URL: <http://www.jewish-heritage.org/hnqsmn2.htm>. 50. Хонигсман Я. Яновской лагерь: краткий исторический очерк. Львов: Львовское общество еврейской культуры им. Шолом-Алейхема, 1996. 36 с. 51. Хонигсман. Я. Янівське пекло: короткий нарис історії Янівського концтабору у Львові. Львів: Манускрипт, 2003. 63 с. 52. Honisman J. Zagłada żydów Lwowskich. Warszawa, 2007. 116 s. 53. Katzmann F. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galięcia / opracował Andrzej Żbikowski. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2001. 87 s. 54. Pohl D. Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944: Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens. Munich: Oldenbourg. 1996. 456 s. 55. Sandkühler T. Der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiativen von Berthold Beitz 1941- 1944. Bonn: Dietz, 1996. 592 s. 56. Żbikowski A. Raport Friedericha Katzmanna i zagłada ludności żydowskiej w dystrykcie galicyjskim // Akcja Reinhardt: Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie, red. Dariusz Libionka. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2004. S. 132–138.

References

1. Derzhavnyj arxiv Ivano-Frankivs'koyi oblasti [The State archive of the Ivano-Frankivska oblast]. F. 36. Op. 1. Spr. 15. 2. Derzhavnyj arxiv L'vivskoyi oblasti [The State archive of the Lvivska oblast]. F. R-11. Op. 1. Spr. 47. 3. Ibid. Spr. 48. 4. Ibid. Spr. 190. 5. Ibid. F. R-28. Op. 1. Spr. 4. 6. Ibid. F. R-24. Op. 1. Spr. 261. 7. Ibid. Spr. 392. 8. Ibid. F. R-35. Op. 1. Spr. 25. 9. Ibid. Op. 2. Spr. 50. 10. Ibid. Op. 2. Spr. 52. 11. Ibid. Op. 9. Spr. 27. 12. Ibid. Spr. 34. 13. Ibid. Spr. 109. 14. Ibid. Spr. 978. 15. Ibid. Op. 12. Spr. 17. 16. Ibid. Spr. 32. 17. Ibid. Spr. 42. 18. Ibid. Spr. 97. 19. Ibid. Op. 13. Spr. 30. 20. Ibid. F. R-36. Op. 1. Spr. 6. 21. Ibid. Spr. 15. 22. Ibid. Op. 2. Spr. 6. 23. Ibid. Spr. 13. 24. Ibid. Spr. 14. 25. Ibid. Op. 3. Spr. 4. 26. Ibid. F. R-37. Op. 4. Spr. 140. 27. Ibid. Op. 5. Spr. 16 a. 28. Ibid. Spr. 35. 29. Ibid. F. R-58 Op. 1. Spr. 23. 30. Ibid. F. R-62. Op. 1. Spr. 17. 31. Ibid. Spr. 26. 32. Ibid. F. R-66. Op. 1. Spr. 1. 33. Ibid. F. R-77. Op. 1. Spr. 366. 34. Ibid. Spr. 1258. 35. Ibid. F. R-85. (the joint fund)]. 36. Ibid. F. R-1951. Op. 1. Spr. 519. 37. Ibid. F. R-1952. Op. 1. Spr. 176. 38. Ibid. F. R-2042. Op. 1. Spr. 19. 39. Ibid. Spr. 31. 40. Ibid. Spr. 48. 41. Ibid. Spr. 154. 42. Ibid. Spr. 155. 43. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arkhiv Ukrainy u L'vovi [The Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 755. Op. 1. Spr. 129. 44. Angrik A. Znyshhennya ta pracya: yevreyi i Tranzytnyj shlyax IV v central'nij Ukraini [Extermination and labor: Jews and the transit road IV in the Central Ukraine] // Shoа v Ukraini: istoriya,

svidchennya, uvichnennya. Za red. Reya Brandona ta Vendi Lauer. Per. z angl. N. Komarovoyi. Kyiv: Dux i Litera, 2015. S. 264–311. 45. Jones E. Yevreyi L`vova v gody Vtoroj Mirovoj Vojny i katastrofy evropejskogo yevrejstva 1939–1944 [The Jews of Lvov in the years of the World War II and the catastrophes of the European Jewry 1939–1944]. Moskva, 1999. 488 s. 46. Kovba Zh. Lyudyaništ' u bezodni pekla. Povedinka miscevogogo naseleennya Sxidnoyi Galychyny v roky ostatochnogo rozvyazannya yevrejs'kogo pytannya [Humanity at the abyss of the hell. The behavior of the local population of the Eastern Galicia in the years of the final solution to the Jewish question]. Kyiv, 1998. 268 s. 47. Honigsman. Ya. Katastrofa L`vovskogo yevrejstva [The catastrophe of the Jewry of Lvov]. L`vov: L`vovskoe obshhestvo yevrejskoj kul'tury im. Sholom-Alejxema. 1993. 56 s. 48. Honigsman Ya. Katastrofa yevrejstva Zapadnoj Ukrainy: yevrei Vostochnoj Galicii, Zapadnoj Volyni, Bukoviny i Zakarpat'ja v 1933–1945 gg. [The catastrophe of the Jewry of the Western Ukraine: the Jews of the Eastern Galicia, the Western Volyn', the Bukovina and the Transcarpathian in 1933–1945]. L`vov: 1998. 350 s. 49. Honigsman Ya. Judenraty v zapadnoj Ukraine [Judenraten in the Western Ukraine]. URL: <http://www.jewish-heritage.org/hnqsmn2.htm>. 50. Honigsman Ya. Janovskoj lager': kratkij istoricheskij ocherk [The Yanov camp: a short historical essay]. L`vov: L`vovskoe obshhestvo evrejskoj kul'tury im. Sholom-Alejxema, 1996. 36 s. 51. Honigsman. Ya. Yanivs'ke peklo: korotkij narys istoriyi Yanivs'kogo koncztaboru u L`vovi [The hell of Yaniv: a short essay of the history of the Yaniv concentration camp in Lviv]. L`viv: Manuskrypt, 2003. 63 s. 52. Honisman J. Zagłada żydów Lwowskich [The extermination of the Jews of Lwów]. Warszawa, 2007. 116 s. 53. Katzmann F. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja [The solution to the Jewish question in the District of Galicia] / opracował Andrzej Żbikowski. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2001. 87 s. 54. Pohl D. Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944: Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens [The National-Socialist persecution of Jews in the Eastern Galicia 1941–1944: the organization and realization of a state mass crime]. Munich: Oldenbourg. 1996. 456 s. 55. Sandkühler T. Der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiativen von Berthold Beitz 1941–1944 [The murder of Jews in the Eastern Poland and the Berthold Beitz's rescue initiative]. Bonn: Dietz, 1996. 592 s. 56. Żbikowski A. Raport Friedericha Katzmanna i zagłada ludności żydowskiej w dystrykcie galicyjskim [The Friedrich Katzmann's report and the extermination of Jewish people in the District of Galicia] // Akcja Reinhardt: Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie, red. Dariusz Libionka. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2004. S. 132–138.

Volodymyr Zilinskyi

THE DOCUMENTS OF THE NAZI FORCE STRUCTURES OF THE DISTRICT OF GALICIA AS A SOURCE OF THE HOLOCAUST STUDIES (BASED ON THE MATERIALS OF THE UKRAINIAN ARCHIVES)

The documents of the force structures of the Nazi occupational power are analyzed in this article. The Holocaust mostly happened as the result of the combination of deeds of the members of the civilian administration and the SS and police employees. The author has studied archival materials which are held in Ukraine. Their informational potential and inner content is also learned. The saved SS and police documents allow us to investigate the process of destroying the Jewish community of Galicia. There were more than half of a million people, living there before the war. Most of them were killed by Nazis. The persecution had been continued for almost two years since July 1941 till June 1943. Nowhere else murders had been carried out for such a long period time. According to the different sources only two or three percents of the Jewish community survived. After the collapse of the USSR a lot of documents in the archives became easy of access. The SS and police materials from the Ukrainian archives are the one we are interested in. Thanks to the study of their inner content we can trace the implementation of the anti-Semitic policy. The information from the archival documents helps us to understand how the deportations to the death camps and the mass shootings on the spot were carried out. The material is also a very important source to learn the use of the Jewish labor. The SS and police documents allow us to make clear how the process of plundering the Jewish property on the territory of the district of Galicia took place. As a rule, the studying of these materials by Ukrainian scholars is additionally complicated because the documents are written mostly in the German language. So, this article is partially intended to make easier the possibility of the following studies on the fate of the Galician Jewish community. Our goal is to specify what kind of information we can use for the Holocaust studies.

Key words: World War the Second, the Holocaust, district Galicia, SS and police.